

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кафедра педагогіки та психології, факультет № 3

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

з навчальної дисципліни

«ПЕДАГОГІКА»

обов'язкова компонента освітньо-професійної програми першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти

053 Психологія (психолог ювенальної превенції)

Харків 2024

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 21.12.2023 № 11

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 3
Протокол від 20.12.2023 № 13

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін ХНУВС
Протокол від 21.12.2023 № 11

Розглянуто на засіданні кафедри педагогіки та психології (Протокол від 14.12.2023 № 20)

Розробник:

доцент кафедри педагогіки та психології факультету № 3, кандидат педагогічних наук ХНУВС **Павло ЧЕРВОНІЙ**.

Рецензенти:

1. доцент кафедри психології, педагогіки та філології Харківської державної академії культури, кандидат психологічних наук, доцент **Ігор ВІДЕНЕСЬ**
2. професор кафедри педагогіки та психології факультету № 3 ХНУВС кандидат психологічних наук, доцент **Світлана ХАРЧЕНКО**
- 1.

1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами

2. Номер та назва навчальної теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни					Вид контролю
	Всього	з них:				
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	
Семестр № 4						
Тема № 1. Предмет педагогіки та методи науково-педагогічного дослідження	8	2	2			4
Тема № 2. Становлення педагогіки як науки	14	4	4			6
Тема № 3. Сутність процесу виховання	10	2	2			6
Тема № 4. Принципи та методи виховання	10	4	4			6
Тема № 5. Види виховання	14	4	4			6
Тема № 6 Сутність процесу навчання	10	2	2			6
Тема № 7 Закономірності та принципи навчання	14	2	2			6
Тема № 8 Зміст освіти. Методи, форми та прийоми навчання.	10	2	2			6
Всього за семестр № 4	90	22	22			46

2. Методичні вказівки до семінарських занять

Тема № 1 «ПРЕДМЕТ ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ»

Семінарське заняття «Предмет педагогіки та методи науково-педагогічного дослідження»

Навчальна мета заняття: визначити рівень засвоєння матеріалу з даної теми, рівень сформованості уявлень про виховання особистості як предмет педагогіки. Розкрити концепції національного виховання в Україні.

Кількість годин 2.

Навчальні питання:

1. Виховання особистості як предмет педагогіки. Основні категорії педагогіки.
2. Методи педагогічного дослідження.
3. Основні педагогічні категорії.

Методичні вказівки:

В першому питанні семінарського заняття потрібно розкрити основні особливості та зміст процесу виховання в контексті предмету педагогіки

Під час підготовки відповіді на друге питання семінарського заняття необхідно звернути особливу увагу на методи та засоби педагогічного

дослідження, їх класифікацію та типи.

Під *методами педагогіки* (від лат. *metodos* – шлях, спосіб) розуміють шляхи досягнення (реалізації) певних її цілей і завдань .

У цей час педагогічні дослідження здійснюються за допомогою цілої системи різноманітних методів.

До них належать: *педагогічне спостереження, дослідницька бесіда, вивчення шкільної документації і діяльності учнів, педагогічний експеримент* (констатуючий, перетворюючий і контрольний), *вивчення й узагальнення педагогічного досвіду, соціологічні методи дослідження, методи математичної статистики та інші.*

Поняття «*педагогіка*» у даний час містить у собі цілий комплекс наукових дисциплін за напрямками й охопленням діяльності. Серед них виділяються:

Загальна педагогіка – базова наукова дисципліна, що вивчає загальні закономірності виховання, освіти і навчання.

Під час підготовки відповіді на третє питання семінарського заняття необхідно звернути особливу увагу на те, що педагогіка має свій понятійний апарат - систему педагогічних понять, які виражають наукові узагальнення. Ці поняття називають категоріями педагогіки.

Категорії - найзагальніші поняття, що відображають основні, найістотніші сторони, властивості та зв'язки явищ об'єктивного світу.

Найважливіші педагогічні категорії - *виховання, освіта і навчання*. Вони охоплюють сукупність реальних явищ, теоретичних і практичних питань, що належать до предмета педагогічної науки. Правильне їх розуміння потрібне передусім для пізнання педагогічних закономірностей.

Виховання соціальне явище, властиве тільки людям, є однією зі сфер суспільно-необхідної діяльності.

Виховання — *цілеспрямований та організований процес формування особистості.*

Основне його призначення полягає у забезпеченні життєвої наступності поколінь, що не можливе без засвоєння і розвитку новими поколіннями суспільно-трудового досвіду. Педагогіка досліджує виховання як педагогічний процес, як систему засобів педагогічного управління, як складний комплекс виховних впливів.

Поняття «**виховання**» розуміють по-різному.

У широкому розумінні — *це процес формування особистості, що відбувається під впливом соціальних умов (діяльності педагогічного колективу закладу освіти, яке базується на педагогічній теорії, передовому педагогічному досвіді).* Оскільки дійсність нерідко буває суперечливою і конфліктною, то особистість може не тільки формуватися під впливом оточення, а й деформуватися під тиском антисоціальних явищ чи протистояти їм.

Виховання (у вузькому педагогічному значенні) — *цілеспрямована виховна діяльність педагога для досягнення конкретної мети в колективі учнів.* Це передбачає формування певних якостей особистості, процес управління її розвитком, який відбувається через взаємодію вихователя і виховуваного.

Одним з елементів виховання є освіта.

Освіта — процес засвоєння *систематизованих знань і формування на їх основі світогляду, розвитку пізнавальних можливостей, а також набуття умінь і навичок для практичного застосування загальноосвітніх і професійних знань.*

Термін «освіта» вживається на означення не тільки процесу розумового виховання і підготовки до виконання певних суспільних функцій, а й результату цього процесу: певного рівня освіченості, ступеня озброєності знаннями, уміннями і навичками, а також характеру освіченості (неповна середня, повна середня або вища, загальна чи професійна освіта). Здобуття певної освіти відповідає і певному статусу людини в суспільстві, його вченому ступеню (згідно зі ст. 37 Закону «Про освіту» - бакалавр, магістр, кандидат, доктор наук).

Навчання — *цілеспрямована взаємодія вчителя й учнів, у процесі якої засвоюються знання, формуються уміння й навички.*

Навчання не є механічною передачею знань учителем учням. Це — їх спільна праця, в якій викладання й учіння перебувають у єдності й взаємодії. Провідна роль у цьому процесі належить учителю, який викладає учням навчальний матеріал, спонукає їх до учіння, спрямовує та організовує їх пізнавальну діяльність, навчає засобам і прийомам засвоєння знань, умінь і навичок, перевіряє, контролює та оцінює їх працю. Учні засвоюють (сприймають, осмислюють, запам'ятовують) знання, перетворюють узагальнений наукою досвід людства на особисте надбання, набувають навичок та умінь оперування знаннями, використання їх для вирішення навчальних завдань і практичної діяльності.

Розвиток - процес якісних змін в особистості, зумовлений удосконаленням духовних, психічних, фізичних та соціальних можливостей людини з метою самореалізації на основі внутрішньо закладених здібностей та задатків. Розвиток не тотожний навчанню чи вихованню, хоч разом із ними виступає у складі єдиного процесу.

Педагогічний процес - взаємодія вихователів і вихованців з метою виконання поставлених виховних завдань.

Навчальний процес - співробітництво вчителів та учнів з метою засвоєння певної системи наукових знань, навчальних умінь та навичок, досвіду емоційно-чуттєвого ставлення до світу та досвіду творчої діяльності.

Навчально-виховний процес - поєднання процесів навчання, виховання та розвитку особистості з метою досягнення певного рівня освіченості.

Самоосвіта- це набуття нових знань та вмінь шляхом самостійної роботи над матеріалами і, відповідно, собою.

Питання до обговорення:

1. Якою мірою успішність соціально-економічного розвитку суспільства залежить від кількості громадян, які мають вищу освіту?

2. Дайте хронологічну характеристику етапів розвитку і функціонування Києво-Могилянської академії.

3. Проаналізуйте організаційні заходи щодо становлення вищої освіти в Україні в 1917-1920 рр.

4. У чому виявився процес русифікації освітньої сфери в Україні з боку імперської Росії.

Теми рефератів:

1. Предмет вивчення педагогіки людини.
2. Теорія виховання-що це?
3. Розвиток методів психофізіологічних досліджень.
4. Історія виникнення педагогічної думки
5. Розвиток сучасних педагогічних методів.
6. Використання педагогічних прийомів корекції особистості
7. Розвиток особистості-етапи та їх зміст.

Література:

Основна: 6 (с. 13-18), 7 (с. 12-15), 8 (с. 45-54), 9 (с. 26-27), 11 (с. 56-89).
Допоміжна 1 (с. 25), 7 (с. 10-12).

Тема № 2 «СТАНОВЛЕННЯ ПЕДАГОГІКИ ЯК НАУКИ».

Семінарське заняття «Становлення педагогіки як науки».

Навчальна мета: контроль, закріплення та корекція знань з теми; сформувані вміння робити висновки, давати чітку характеристику етапам становлення педагогіки як науки.

Кількість годин 4.

Навчальні питання:

1. Виникнення та становлення педагогічної думки у первісному та феодальному суспільстві.
2. Педагогічні ідеї епохи Відродження.
3. Педагогічна думка в епоху Просвітництва.
4. Видатні педагоги та діячі 19-20 століть.

Методичні вказівки:

Відповідаючи на перше питання здобувачі вищої освіти здобувачі вищої освіти повинні сказати, що теоретичний матеріал по темі «Короткий історичний нарис становлення педагогіки як науки» повинен відбивати основні етапи формування педагогіки як самостійної науки, знайомити здобувачів вищої освіти із відомими педагогами і мислителями минулого, що просунули педагогічну науку далеко вперед, а також основними напрямками розвитку педагогіки. Здобувачі вищої освіти повинні розкрити джерела та перші теорії розвитку та виховання людини, провести історичні паралелі з сучасністю. Практика виховання і навчання своїми коріннями іде в глибоке минуле людської цивілізації. Вже в період кінця другого - початку першого тисячоліття до нашої ери можна говорити про початок формування педагогічної думки. У цей період (пізнього рабовласництва) на території Єгипту, Близького Сходу , Античної Греції виховання виділяється в особливу суспільну функцію ; виникають спеціальні виховні установи, з'являються люди, професійним заняттям яких стає навчання і виховання дітей . Вже в той час добре усвідомлювалася і відзначалася величезна роль виховання як у розвитку

суспільства, так і в житті окремих людей.

Відповідаючи на друге питання здобувачі вищої освіти здобувачі вищої освіти повинні сказати, що педагогічні ідеї епохи Відродження повинно складатися з характеристики етапів розвитку педагогіки в період 15-17 століть

Потрібно розкрити широкий спектр поглядів, гіпотез, досліджень в галузі виховання людини того часу.

Готуючи відповідь на третє питання необхідно звернутися до теорії виховання Дідро, Руссо, Гельвеція та інших вчених

Відповідаючи на третє питання здобувачі вищої освіти здобувачі вищої освіти повинні сказати, що *широко* відомі в педагогіці праці **Генріха Песталоцци** (Швейцарія, 18 ст.) У його трактаті *«Лінгарт і Гертруда»* набула розвитку ідея гуманного характеру виховання. Автор намагався об'єднати навчання і виховання дітей з організацією їхньої посильної праці, дав характеристику виховної ролі дитячого колективу.

Величезне значення в розвитку педагогічної думки в Росії мали роботи **М.В.Ломоносова** (18 ст.). Ним написані перші російські підручники з педагогіки *«Риторика»* і *«Російська граматики»*.

Значний внесок у розвиток світової педагогіки вніс **Іоганн Фрідріх Герbart** (Германія, 19 ст.). Він вважав, що в дитини потрібно придушувати «дику жвавість», використовуючи фізичні покарання і жорсткий нагляд за її поведінкою. Ним розроблена чотириланкова модель уроку, сформоване поняття виховуючого навчання, і багато іншого. За Герbartом, вища мета виховання полягає у формуванні високоморальної особистості з сильним характером. Формуванню сильного характеру сприяють правильне педагогічне керівництво і дисципліна. Дидактичні заслуги Герbartа полягали також у виділенні етапів(ступенів) навчання. Процес навчання протікає від уявлень до понять і від понять до умінь. Головне завдання школи полягає в турботі про інтелектуальний розвиток учнів. Процес виховання перекладався на плечі родини.

Світову славу педагогіці принесла діяльність **К.Д.Ушинського** (1824-1871). Його перу належать роботи *«Педагогічна антропологія»*, *«Людина як предмет виховання»*, *«Три елементи школи»* та ін.

У педагогічній системі Ушинського головне місце посідає вчення про цілі, принципи та сутність виховання. Його роботи пронизані ідеями про народність виховання, про необхідність навчання на рідній мові. Ушинський запропонував шляхи реалізації дидактичних принципів свідомості, наочності, міцності, систематичності навчання.

Кінець 19-поч.20 століття відзначені інтенсивними дослідженнями педагогіки в США. Значними представниками американської педагогічної думки цього часу вважаються **Джон Дьюї** (1859-1952), **Вільям Кілпатрик** і **Едвард Торндайк** (1874-1949).

Дидактика американського філософа, психолога і педагога Дьюї протиставляла авторитарній педагогіці Герbartа активність учнів, розвиток їх потреб і практичної зацікавленості. Основним внеском Дьюї в розвиток теорії навчання вважається формування концепції «повного акту мислення».

Мислення людини розвивається під впливом труднощів і в процесі їх подолання. При визначенні джерела педагогіки, насамперед, необхідно згадати багатовіковий досвід виховання, практично набутий людством, закріплений у способі життя, стосунках, традиціях і звичаях. Сюди ж можна віднести філософські, психологічні й інші праці різних дослідників- теоретиків і практиків.

Відповідь на четверте питання повинна містити останні досягнення української та світової педагогіки, закріплені в працях Сухомлинського, Макаренка та ін.

Питання до обговорення:

1. Кого називали першими педагогами?
2. Обґрунтуйте дане положення: Педагогіка – одна із найдавніших наук.
3. Як пов'язані між собою педагогічні та психологічні знання?
4. Назвіть відомі педагогічні твори у Ст. Греції.
5. В чому полягають основні причини появи педагогічних знань.

Теми рефератів:

1. Педагогічні погляди Я.Коменського.
2. Педагогічна діяльність Г.Сковороди.
3. Педагогічна діяльність І.Г.Песталоцці
4. Педагогічна діяльність Ф.Дістервега
5. Педагогічна діяльність І.Гербарта.
6. Педагогічна діяльність Д.Дьюї.
7. Педагогічна діяльність А.Макаренка.
8. Педагогічна діяльність В.Сухомлинського.

Література:

Основна: 1 (с. 15-23), 2 (с. 25), 3 (с. 45-80), 6 (с. 45).

Допоміжна 2 (с. 23), 3 (с. 32-39), 4 (с. 45-68).

Тема № 3 «СУТНІСТЬ ПРОЦЕСУ ВИХОВАННЯ».

Семінарське заняття «Сутність процесу виховання».

Навчальна мета: контроль, закріплення та корекція знань з теми; сформувати вміння робити висновки, давати чітку характеристику процесу виховання особистості.

Кількість годин 2.

Навчальні питання:

1. Теорія виховання як частка педагогіки.
2. Сутність процесу виховання і його мета.
3. Основні закономірності виховання.
4. Критерії вихованості людини.
5. Формування мотивів поведінки.

Методичні вказівки:

Відповідаючи на перше питання здобувачі вищої освіти здобувачі вищої освіти повинні сказати, що

Відповідь на перше питання повинна складатися із характеристики місця

виховання в педагогічній діяльності.

Поняття «виховання» у педагогічній науці прийнято розглядати у вузькому і широкому значеннях, що дозволяє більш детально характеризувати цей педагогічний процес.

Відповідаючи на друге питання здобувачі вищої освіти здобувачі вищої освіти повинні сказати, що У другому питанні здобувачам вищої освіти слід зауважити, що під *вихованням у широкому значенні* розуміють цілеспрямований і свідомо здійснюваний педагогічний процес організації і стимулювання різноманітної діяльності особистості з оволодіння знаннями, практичними вміннями і навичками, способами творчої діяльності, соціальними і духовними (моральними, естетичними й ідеологічними) відношеннями.

Виховання у вузькому значенні - формування ідеологічних соціальних, моральних і естетичних відносин.

На тлі цього варто відзначити, що навчання виступає як педагогічний процес оволодіння знаннями, вміннями, способами творчої діяльності , світоглядними і морально-естетичними ідеями.

У третьому питанні здобувачам вищої освіти слід зазначити, що педагогіка розглядає такі *закономірності* виховання :

а) Виховання особистості відбувається тільки в процесі включення її в діяльність.

Розрізняють такі *види діяльності*:

- навчально-пізнавальна діяльність;
- технічно-творча діяльність;
- цивільно-суспільна діяльність;
- суспільно корисна праця;
- морально-пізнавальна і морально-практична діяльність;
- художньо-естетична діяльність;
- фізкультурно-оздоровча і спортивно-масова діяльність.

б) Виховання є стимулювання активності особистості в діяльності, що організується.

в) У процесі виховання необхідно виявляти гуманність і повагу до особистості в поєднанні з високою вимогливістю.

г) У процесі виховання необхідно розкривати перед учнями перспективи їх зростання.

д) У процесі виховання необхідно виявляти позитивні якості учнів .

е) У вихованні необхідно враховувати вікові й індивідуальні особливості учнів.

ж) Виховання повинно здійснюватися в колективі і через колектив.

з) У процесі виховання необхідно домагатися єдності і погодженості педагогічних зусиль педагогів, батьків, родини, громадських організацій.

Відповідаючи на третє питання здобувачі вищої освіти здобувачі вищої освіти повинні сказати, що виховання дітей шкільного віку здійснюють у процесі навчання і виховної роботи у школі та за її межами. Воно є цілісним процесом, у якому органічно поєднані

змістова (сукупність виховних цілей) і процесуальна (самокерований процес педагогічної взаємодії вчителя й учня) сторони.

Цей процес є двостороннім (обов'язкова взаємодія вихователя і вихованця),

цілеспрямованим (наявність конкретної мети),

багатогранним за завданнями і змістом,

складним щодо формування і розкриття внутрішнього світу дитини,

різноманітним за формами, методами і прийомами,

неперервним (у вихованні канікул бути не може),

тривалим у часі (людина виховується все життя).

Ефективність його залежить від рівня сформованості мотиваційної бази.

Мотиви виховання — спонукальна причина дій і вчинків людини.

Внутрішні спонукальні чинники певних дій і вчинків людини, зумовлюються передусім анатомо-фізіологічними і соціально-психологічними потребами. Американський психолог Абрахам Маслоу (1908—1970) визначив ієрархічну багатоступеневу піраміду потреб людини, усі компоненти якої перебувають у діалектичному взаємозв'язку. У цілому вони ніби програмують виховний процес. Якщо якась ланка випадає, порушується цілісність структури, а отже й програма виховного процесу.

У процесі виховання педагог має постійно дбати про формування у дітей певних мотивів самовиховання через актуалізацію необхідних потреб. Поступово в процесі засвоєння знань, набуття соціального досвіду кожна особистість самостійно починає усвідомлювати потреби, які стимулюють внутрішні спонукальні сили — мотиви, програмує процес самовиховання.

Структура процесу виховання передбачає:

1. Оволодіння знаннями, нормами і правилами поведінки. Це перший етап входження в систему виховного впливу, на якому діють норми, правила, особливості життєвої поведінки. Людина (дитина) стає членом певної соціальної системи (сім'ї, колективу), де вже діють певні правила, норми, яких їй доведеться дотримуватись.

2. Формування почуттів (стійких емоційних відношень людини до явищ дійсності). Вони сприяють трансформації певних дій особистості із сфери розумового сприймання у сферу емоційних переживань, що робить їх стійкими, та активізації психічних процесів людини;

3. Формування переконань (інтелектуально-емоційного ставлення суб'єкта до будь-якого знання як до істинного (або неістинного). Переконання, що ґрунтуються на істинних знаннях, будуть, з одного боку, своєрідним мотивом діяльності, а з другого — «стрижнем» поведінки особистості. Тому виховання дітей і є формуванням у них психологічного «стрижня», без якого особистість буде безвольною, позбавленою власного «Я».

4. Формування умінь і звичок поведінки. Формування умінь (засвоєного способу виконання дій, ґрунтованого на сукупності набутих знань і навичок) і звичок (схильності людини до відносно усталених способів дій) потребує

поступовості й систематичності вправлення, посиленості та доцільності поставлених вимог, їх відповідності рівню розвитку учнів. Воно пов'язане з активною діяльністю особистості у сфері реальних життєвих ситуацій.

Відповідаючи на четверте питання здобувачі вищої освіти здобувачі вищої освіти повинні сказати, що всебічно і гармонійно сформована особистість є метою цивілізованого суспільства. Цей ідеал не втратив своєї значимості протягом сторіч, починаючи з афінської системи виховання, де й зародилося розуміння гармонійності людини (калокагатія — ідеал фізичної і моральної досконалості). Гармонія була метою виховання в афінській, римській, візантійській системах, а через тисячу років — в епоху Відродження, згодом — у період нового часу (XVIII—XIX ст.). З ініціативи видатного французького представника «нової філософії» Рене Декарта (1596—1650) термін «гармонія» було доповнено терміном «всебічність». Так було сформовано концепцію гармонійно розвиненої людини.

Із збільшенням обсягу наукових знань, особливо у XVIII ст., коли природничі й точні науки нагромаджували велику кількість нових фактів, часто будучи неспроможними розкрити їх внутрішню сутність, спеціалізація в мистецтві, науці стала закономірною, а всебічність перестала бути актуальною. Поняття «всебічний і гармонійний розвиток» почали трактувати як ідеал, до якого слід прагнути в процесі виховання. Проте сучасне його розуміння не є однозначним: одні схильні вживати його щодо професійної сфери, інші — стосовно сфери духовного розвитку, поділяючи людей за освітою на «фізиків» і «ліриків»; дехто вбачає у всебічності набір чеснот.

Вітчизняна педагогіка не відразу підійшла до розуміння мети виховання як втілення цього ідеалу в життя. Прикладом є іронічна думка видатного українського педагога Антона Макаренка (1888—1939): «Розігнавшись на західноєвропейських трамплінах, наші теоретики стрибають надто високо і вбачають мету виховання у всебічному розвитку людини ... Під метою виховання я розумію програму людської особи, програму людського характеру, причому в поняття характеру я вкладаю весь зміст особистості, тобто і характер зовнішніх виявів, і внутрішньої переконаності, і політичне виховання, і знання, геть усю картину людської особи; я вважаю, що ми, педагоги, повинні мати таку програму людської особи, до якої ми повинні прагнути... Я побачив у своїй виховній роботі, що, дійсно, повинна бути й загальна програма... й індивідуальний коректив до неї». У наведених міркуваннях мета виховання переплітається із завданнями, які кожна епоха ставить перед суспільством, а суспільство перед школою.

Наука доводить, що виховання є глибоко національним за своєю суттю, змістом, характером. «Національне виховання, — писала українська громадська, культурно-освітня діячка, педагог Софія Русова (1856—1940), — забезпечує кожній нації найширшу демократизацію освіти, коли її творчі сили не будуть покалічені, а, значить, дадуть нові оригінальні, самобутні скарби задля вселюдного поступу: воно через пошану до свого народу виховує в дітях пошану до інших народів...».

Національне виховання — виховання дітей на культурно-історичному досвіді свого народу, його звичаях, традиціях та багатовіковій мудрості, духовності.

Теми рефератів:

1. Моральне виховання сьогодні (цілі, методи, проблеми).
2. Шляхи розв'язання педагогічних конфліктів
3. Роль і місце сімейного виховання .
4. Авторитарна педагогіка.
5. Проблема девіантної(що відхиляється) поведінки підлітків.
6. Неслухняність як педагогічна проблема.
7. Мистецтво виховання особистості.

Література:

Основна: 6 (с. 13-18), 7 (с. 12-15), 8 (с. 45-54), 9 (с. 26-27), 11 (с. 56-89).
Допоміжна 1 (с. 25), 7 (с. 10-12).

Тема № 4 «ПРИНЦИПИ ТА МЕТОДИ ВИХОВАННЯ».

Семінарське заняття «Принципи та методи виховання».

Навчальна мета: контроль, закріплення та корекція знань з теми; сформувати вміння робити висновки, розуміти значення процесу виховання та його методи та принципи.

Кількість годин 4.

Навчальні питання:

1. Поняття про принцип виховання.
2. Характеристика принципів виховання: принцип цілеспрямованості, індивідуального підходу, зв'язку з життям, гуманного ставлення до дитини та ін.
3. Поняття про методи, загальні прийоми та засоби виховання.
4. Класифікація методів виховання (за Ю.К. Бабанським).

Методичні вказівки:

У відповіді на перше та друге питання необхідно зазначити, що принципи виховання визначають зміст та широкі застосування його методів.

На думку І.Ф.Харламова, можна виділити такі *методи виховання*:

Переконання – метод виховання, що виражається в емоційному і глибокому роз'ясненні норм і правил поведінки особистості в суспільстві , сутності її соціальних і духовних відносин.

Позитивний приклад – метод виховання, заснований на використанні найкращих «...зразків поведінки і діяльності інших людей» для активації у учнів потреби в особистісному саморозвитку і самовдосконаленні.

Привчання – метод виховання, що формує у учнів звички і навички поведінки та діяльності шляхом багатократного повторення певних дій і вчинків.

Схвалення – публічне або в особистій формі визнання вихователем успішності діяльності , вчинків і якостей учнів .

Осудження – несхвальна оцінка вихователем діяльності, вчинків і якостей учнів, надання їм негативної спрямованості.

Вимога – метод позитивного впливу на учнів, що спонукає їх змінювати своє відношення, діяльність або активність до інших людей, правил поведінки, вчинків та норм моралі.

Контроль за поведінкою – метод виховання, що виражається в постійному спостереженні й аналізі діяльності і вчинків, виховує учня з метою дотримання ним установлених норм і правил.

Переключення на інші види діяльності – метод виховання, що дозволяє педагогу змінювати орієнтування, завдання й установки учнів з метою збагачення їх внутрішнього світу, формування світогляду і відносин у суспільстві.

У третьому-четвертому питаннях варто підкреслити, що перераховані вище методи можуть використовуватися вихователем як індивідуально, так і в сукупності, стосовно однієї людини та групи учнів.

Тільки вміле застосування цих методів може забезпечити успішність процесу виховання і формування повноцінної, гармонійно розвиненої особистості.

Спираючись на методичні поради К.Д. Ушинського, слід підкреслити, що учнем необхідно попередньо роз'яснити сутність завдання і способів діяльності, потім вимагати її виконання і, нарешті, здійснити контроль за їх поведінкою, діяльністю, щоб переконатися, що завдання виконане.

Змагання. Метод змагання, його цільовий компонент в даний час трансформувався. У радянській системі освіти і виховання він використовувався як засіб досягнення кращих результатів у праці, спорті, інших видах діяльності учнів, при цьому найважливішим було завдання формування відносин дружелюбності, взаємодопомоги, коректної змагальності, виховання свідомості в умовах здійснення колективних інтересів.

Тепер на перший план виступають егоїстичні устремління, спроби домогтися успіху за всяку ціну, колективні інтереси відсунуті. Подібні моральні тенденції пояснюються дією загальної соціально-економічної системи конкуренції в ринкових умовах, що робить істотний вплив на процеси виховання молоді. Тому, застосовуючи даний метод, необхідно врахувати наявність цих тенденцій і спробувати їх подолати, спираючись на його позитивні можливості.

В сучасних умовах змагання можна використовувати для вирішення ряду педагогічних завдань:

- досягнення більш високих показників у праці, спорті, художній та інших видах діяльності;
- розвитку творчого співробітництва між учнями або групами учнів;
- формування підприємливості, особистої ініціативи і активності, прагнення до успіху гідними моральними засобами;
- пробудження інтересу до деяких «нудним», але необхідним видам діяльності;
- розвитку організаторських та інших умінь у учнів.

Змагання може мати індивідуальні та групові форми, бути епізодичним або тривалим. Успішне застосування методу пов'язане з орієнтацією на такі

принципи: цільової конкретності, гласності, порівнянності і практичної значущості результатів.

Методи стимулювання. Вони представляють групу методів, що включає схвалення, осуд, контроль, самоконтроль. Радянська педагогіка і система освіти не відразу визнали методи схвалення і засудження. Проти їх застосування виступили П.П. Блонський, С.Т. Шацький, А.П. Пінкевич. Ставлення до цих методів змінив А.С. Макаренко, який теоретично обґрунтував правомірність звернення до них і підтвердив свою педагогічну позицію на практиці.

В даний час окремі педагоги-дослідники та викладачі заперечують доцільність використання заохочення (схвалення) і особливо засудження (покарання) в умовах навчальних закладів. Тим часом практика роботи в своєму розпорядженні численними прикладами застосування названих методів. Це дає підставу для включення їх в методичний арсенал виховної роботи.

Всі чотири методи можуть використовуватися з метою стимулювання діяльності, вчинків, поведінки учнів або, навпаки, з метою їх припинення (рестимуляції), якщо вони носять негативний характер. Методи є допоміжними і вимагають коректного поводження з боку організаторів виховання.

Метод схвалення свідчить про позитивну оцінку діяльності, поведінки, які проявляються учнями якостей або відносин, яка дається викладачами або колективом.

Метод сприяє виникненню в учнів позитивних емоцій (впевненості, задоволення, бадьорості, гордості), підтверджує правильність обраної ними позиції. Він може бути застосований в формі похвали, подяки, нагородження грамотою або цінним подарунком, статті в газеті, фотографії на стенді пошани і т. Д. Ефективність дії методу підвищують: гласність, одностайність оцінки педагогом і учнями, відповідність заохочення міру реальних успіхів, використання різноманітних видів заохочення.

Методом засудження виражається негативна оцінка діяльності, поведінки, які проявляються учнями якостей і відносин, яка дається організаторами виховання.

Застосування даного методу викликає в учнів негативні переживання (сором, гіркоту, досаду, невпевненість і т. д.). Але якщо при цьому студенти критично аналізують події і свої вчинки, окреслюють шляхи подолання або затримання розвитку тих чи інших якостей, які не відповідають узаконеним нормам поведінки і моралі, значить, метод застосований успішно і мета досягнута.

Теми рефератів:

1. Методичні основи виховання.
2. Сутність виховного впливу колективу на особистість.
3. Місце і сутність позитивного прикладу в системі методів виховання.

Література:

Основна: 6 (с. 13-18), 7 (с. 12-15), 8 (с. 45-54), 9 (с. 26-27), 11 (с. 56-89).
Допоміжна 1 (с. 25), 7 (с. 10-12).

Тема № 5 «ВИДИ ВИХОВАННЯ».

Семінарське заняття «Види виховання».

Навчальна мета: контроль, закріплення та корекція знань з теми; сформувати вміння робити висновки, розуміти значення процесу виховання та його методи та принципи.

Кількість годин 4.

Навчальні питання:

1. Громадське виховання.
2. Розумове виховання.
3. Моральне виховання.
4. Екологічне виховання.
5. Статеве виховання.
6. Правове виховання.
7. Трудове виховання.
8. Естетичне виховання.
9. Фізичне виховання.

Методичні вказівки:

У першому питанні потрібно розкрити проблеми та змістовний компонент виховання в суспільстві громадянина. **Громадянське виховання** — формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що дає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично і юридично дієздатною та захищеною.

Покликане воно виховувати у молодой людини високі моральні ідеали, почуття любові до своєї Батьківщини, потреби у служінні їй. **Громадянськість** — духовно-моральна цінність, світоглядна і психологічна характеристика особистості, що визначає її обов'язок і відповідальність перед співвітчизниками, Батьківщиною.

Громадянське виховання потребує додержання принципів:

1. Гуманізації та демократизації. Вони означають щирості, доброти, справедливості, доброзичливості, милосердя тощо.

У другому питанні потрібно розкрити, що *розумове виховання* — діяльність вихователя, спрямована на розвиток інтелектуальних сил і мислення учнів з метою прищеплення культури розумової праці. **Розумове виховання** — діяльність вихователя, спрямована на розвиток інтелектуальних сил і мислення учнів з метою прищеплення культури розумової праці.

Розумове виховання відбувається у процесі засвоєння знань і не зводиться до нагромадження певного їх обсягу. Процес здобуття знань і якісне їх поглиблення є чинником розумового виховання лише тоді, коли знання стають особистими переконаннями, духовним багатством людини.

У процесі навчання та виховання реалізується головна мета розумового формування особистості учня — розумовий розвиток.

Розумовий розвиток — процес розвитку інтелектуальних сил, пізнавальних здібностей мислення учнів.

Під час розумового виховання відбувається накопичення певного фонду знань: термінології, символів, імен, назв, дат, понять, існуючих між ними

зв'язків і залежностей, відображених у правилах, законах, закономірностях, формулах.

Основним завданням розумового виховання є розвиток мислення взагалі та різних його видів. Воно також передбачає оволодіння основними розумовими операціями (аналізом, синтезом, порівнянням, систематизацією).

У третьому питанні потрібно розкрити, що моральне виховання — *виховна діяльність школи, сім'ї з формування в учнів моральної свідомості, розвитку морального почуття, навичок, умінь, відповідної поведінки*. Моральне виховання розпочинається в сім'ї, продовжуючись у процесі соціалізації особистості. Його основу складають загальнолюдські та національні цінності, моральні норми, які є регуляторами взаємовідносин у суспільстві. Серед таких норм — гуманізм і демократизм, що відображаються в ідеалі вільної людини з високорозвиненим почуттям власної гідності, поваги до гідності іншої людини. Моральне виховання передбачає формування в дітей почуття любові до батьків, вітчизни, правдивості, справедливості, чесності, скромності, милосердя, готовності захищати слабших, шляхетного ставлення до жінки, благородства, інших чеснот.

Моральне виховання характеризують поняття: мораль, моральний ідеал, моральний кодекс, моральні норми, моральні переконання, почуття та якості.

Мораль — система ідей, принципів, законів, норм і правил поведінки та діяльності, які регулюють гуманні стосунки між людьми.

Мораль виконує пізнавальну, оціночну, виховну функції, а її складовими є моральна свідомість, моральна діяльність, моральні відносини. Норми і принципи моралі, моральні ідеали та почуття становлять систему моралі, яка складає основу, життєву позицію особистості.

Моральний ідеал — образ, що втілює в собі найвищі моральні якості, є взірцем, до якого слід прагнути.

Моральна норма — вимога, яка визначає обов'язки людини щодо навколишнього світу, конкретні зразки, які орієнтують поведінку особистості, дають змогу оцінювати й контролювати її.

Моральність — втілення у практичній діяльності людей моральних переконань, моральних ідеалів, норм, почуттів та принципів. Моральні переконання — стійкі, свідомі моральні уявлення людини (норми, принципи, ідеали

У четвертому питанні потрібно розкрити, що *метою екологічного виховання є формування в особистості екологічної свідомості і мислення*. Передумова для цього — екологічні знання, наслідок — екологічний світогляд. Екологічну свідомість як моральну категорію потрібно виховувати у дітей з раннього дитинства. Завдання екологічного виховання полягає в нагромадженні, систематизації, використанні екологічних знань, вихованні любові до природи, бажання берегти і примножувати її, у формуванні вмінь і навичок діяльності в природі. Зміст його полягає в усвідомленні того, що світ природи є середовищем існування людини, тому вона має бути зацікавлена в збереженні його цілісності, чистоти, гармонії.

Метою екологічного виховання є формування в особистості екологічної

свідомості і мислення. Передумова для цього — екологічні знання, наслідок — екологічний світогляд. Екологічну свідомість як моральну категорію потрібно виховувати у дітей з раннього дитинства

У п'ятому питанні потрібно розкрити, що статеве виховання — процес засвоєння *підростаючим поколінням* знань про взаємини *статей*, формування культури *поведінки* і потреб керуватися у стосунках з особами протилежно/¹ статі нормами моралі.

Воно полягає у формуванні духовності, високих моральних якостей в юнаків і дівчат, норм поведінки, відповідальності за свої вчинки, культури дружби, кохання, інтимних почуттів. Статеве виховання слід гармонійно пов'язувати із загальним психологічним розвитком дитини з раннього віку. Однак більшість батьків, вихователів або ігнорують цей аспект виховання, або навмисне намагаються уникати розмов на інтимні теми з дітьми.

Особливо інтенсивно виховну роботу потрібно проводити в підлітковому віці, коли дівчата статево дозрівають скоріше, що породжує розрив у взаєминах хлопців і дівчат, який може позначитись на їх подальшому ставленні до протилежної статі. Акселерація прискорила психосоціальний розвиток, а раннє формування статевої зрілості означає і раннє пробудження сексуальних інтересів, еротичних переживань. Підліткова сексуальність має свої особливості: інтенсивність статевого потягу; ранній початок статевого життя; сексуальна активність має характер експериментування, відрізняється ігноруванням небезпеки; невідповідність необмеженої еротичної фантазії та обмежених можливостей її реалізації; сексуальність ізольована від почуття любові.

Великий вплив на статеву поведінку підлітків здійснюють соціокультурні чинники. Переорієнтація в останні роки громадської думки щодо норм сексуальної поведінки свідчить про лібералізацію статевої моралі, певною мірою моральну легалізацію невідповідних статевої моралі зв'язків, проституції (звичайними і доступними стали еротичні шоу, порнографія, еротичні фільми тощо). За низької статевої культури, сексуальної грамотності це, призводить до духовної деградації молоді, поширення венеричних захворювань, ВІЛ-інфекції, зростання кількості абортів, що загрожує здоров'ю, а іноді життю людини.

У шостому питанні потрібно розкрити, що *правове виховання* — виховна діяльність *сім'ї, школи, правоохоронних органів, спрямована на формування правової* свідомості *та правомірної поведінки дітей*. Правове виховання покликане забезпечити формування у молоді високої правової культури, яка передбачає глибокі правові знання і прагнення поглиблювати їх, свідоме ставлення до прав та обов'язків, повагу до законів і правил людського співжиття, готовність дотримуватися і сумлінно виконувати їх. Висока правова культура громадян є однією з базових засад утвердження громадянського суспільства і правової держави, реалізації демократичних свобод. Ще римський політичний діяч Марк Тулій Ціцерон (106—43 рр. до н.е.) стверджував: «Треба бути рабом закону, аби залишитися вільним».

У сьомому питанні потрібно розкрити, що *трудове виховання* — виховання свідомого ставлення до праці через формування звички та навиків

активної *трудової діяльності*.

Завдання трудового виховання зумовлені потребами існування, самоутвердження і взаємодії людини в суспільстві та природному середовищі. Воно покликане забезпечити: Праця є джерелом і важливою передумовою фізичного та соціально-психічного розвитку особистості. «Праця, як ми її розуміємо, є така вільна і погоджена з християнською моральністю діяльність людини, на яку вона наважується з безумовної необхідності її для досягнення тієї чи іншої істинно людської мети в житті, — писав видатний російський педагог Костянтин Ушинський (1823—1871). — Саме виховання, якщо воно бажає щастя людині, повинно виховувати її не для щастя, а готувати до праці життя».

Трудове виховання — виховання свідомого ставлення до праці через формування звички та навиків активної трудової діяльності.

Завдання трудового виховання зумовлені потребами існування, самоутвердження і взаємодії людини в суспільстві та природному середовищі. Воно покликане забезпечити:

— психологічну готовність особистості до праці (бажання сумлінно та відповідально працювати, усвідомлення соціальної значущості праці як обов'язку і духовної потреби, бережливості щодо результатів праці та повага до людей праці, творче ставлення до трудової діяльності);

— підготовка до праці (наявність загальноосвітніх і політехнічних знань, загальних основ виробничої діяльності, вироблення умінь і навичок, необхідних для трудової діяльності, підготовка до свідомого вибору професії).

Трудове виховання ґрунтується на принципах:

— єдності трудового виховання і загального розвитку особистості (морального, інтелектуального, естетичного, фізичного);

— виявлення і розвитку індивідуальності в праці;

— високої моральності праці, її суспільно корисної спрямованості;

— залучення дитини до різноманітних видів продуктивної праці;

— постійності, безперервності, посиленості праці;

— наявності елементів продуктивної діяльності дорослих у дитячій праці;

— творчого характеру праці;

— єдності праці та багатогранності життя.

У восьмому питанні потрібно розкрити, що *метою естетичного виховання* є високий рівень естетичної культури особистості, її здатність до естетичного освоєння дійсності. **Естетичне виховання** — педагогічна діяльність, спрямована на формування здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси.

«Краса, — могутній засіб виховання чутливості душі, — писав видатний український педагог Василь Сухомлинський (1918—1970). — Це вершина, з якої ти можеш побачити те, чого без розуміння і почуття прекрасного, без захоплення і натхнення ніколи не побачиш. Краса — це яскраве світло, що осяває світ. При цьому світлі тобі відкривається істина, правда, добро; осяяний цим світлом, ти стаєш відданим і непримиреним. Краса вчить розпізнавати зло і боротися з ним. Я б назвав красу гімнастикою душі, вона виправляє наш дух,

нашу совість, наші почуття і переконання. Краса — це дзеркало, в якому ти бачиш сам себе і завдяки йому так чи інакше ставишся сам до себе».

Метою естетичного виховання є високий рівень естетичної культури особистості, її здатність до естетичного освоєння дійсності.

Естетична культура — сформованість у людини естетичних знань, смаків, ідеалів, здібностей до естетичного сприймання явищ дійсності, творів мистецтва, потреба вносити прекрасне в оточуючий світ, оберігати природну красу.

Її рівень виявляється як у розвитку всіх компонентів естетичної свідомості (почуттів, поглядів, переживань, смаків, потреб, ідеалів), так і в розвитку умінь і навичок активної перетворюючої діяльності у мистецтві, праці, побуті, людських взаєминах.

Естетична свідомість — форма суспільної свідомості, яка є художньо-емоційним освоєнням дійсності через естетичні сприйняття, почуття, судження, смаки, ідеали і виражається в естетичних поглядах та мистецькій творчості.

Структуру естетичної свідомості складають:

1. Естетичні сприйняття. Виявляються у спостережливості, вмінні помітити найсуттєвіше, що відображає зовнішню і внутрішню красу предмета, явища, процесу, відчувати радість від побаченого, відкритого.

2. Естетичні почуття. Почуття насолоди, які відчуває людина, сприймаючи прекрасне в оточуючій дійсності, творах мистецтва.

3. Естетичні судження. Передають ставлення особистості до певного об'єкта, явища. У педагогічній практиці недопустиме нав'язування учням вчителем своїх міркувань. Навпаки, він повинен допомагати їм виявляти самостійність при з'ясуванні естетичної вартості предметів.

4. Естетичні смаки. Постають як емоційно-оціночне ставлення людини до прекрасного. Мають вибірковий, суб'єктивний характер. Стандартних смаків не існує, вони пов'язані з індивідуальним баченням і сприйняттям.

5. Естетичний ідеал. Це своєрідний зразок, з позиції якого особистість оцінює явища, предмети дійсності. Відображає уявлення про красу, її критерії.

У дев'ятому питанні потрібно розкрити, що фізичне виховання — система заходів, спрямованих на зміцнення здоров'я людини, загартування її організму, розвиток фізичних можливостей, рухових навичок і вмінь. Його завданням є створення оптимальних умов для забезпечення оптимального фізичного розвитку особистості, збереження її здоров'я, отримання знань про особливості організму, фізіологічні процеси в ньому, набуття санітарно-гігієнічних умінь та навичок догляду за власним тілом, підтримання і розвиток його потенціальних можливостей.

До основних засобів фізичного виховання в школі належать:

— теоретичні відомості (гігієна загальна і фізичних вправ, відомості, необхідні для самостійних занять фізичними вправами);

— заняття гімнастикою (вправи, що сприяють загальному фізичному розвитку школярів: загальнорозвиваючі, вправи на формування правильної постави, акробатичні, танцювальні вправи, вправи на розвиток рівноваги, опорні стрибки);

- заняття з легкої атлетики (різні види бігу, стрибки в довжину й висоту, метання на дальність);
- рухливі ігри (розвиток в учнів кмітливості, спритності, швидкості дій, виховання дисциплінованості);
- спортивні ігри (баскетбол, волейбол, ручний м'яч, футбол);
- лижна, кросова, ковзанярська підготовка, плавання.

Дитячі та юнацькі громадські організації

Світоглядний плюралізм, багатопартійність в суспільно-політичному житті відкривають простір для створення та організації роботи різноманітних дитячих громадських організацій, об'єднань і рухів.

Наприкінці ХХ ст. в Україні значно активізувався процес створення дитячих та юнацьких організацій, відновили свою діяльність раніше заборонені.

Дитячі (молодіжні) громадські організації — об'єднання громадян віком від 6 до 14 (молодіжні — від 14 до 28) років, метою яких є діяльність, спрямована на реалізацію та захист прав і свобод, творчих здібностей, задоволення власних інтересів.

Питання до обговорення:

1. Охарактеризуйте сутність громадського виховання в сучасній системі освіти.
2. Оцініть відомі Вам методи навчання з погляду їх ефективності в розумовому вихованні.
3. У якому віці потрібно починати трудове виховання?
4. Змодельуйте роботу сім'ї з екологічного виховання.
5. Коли, на Вашу думку, актуальне статеве виховання дитини?

Теми рефератів:

1. Сучасні концепції патріотичного виховання.
2. Виховна робота в ВНЗ.
3. Виховання та наркотики: психолого-педагогічний аспект.
4. Виховання патріотизму. Сутність та зміст патріотизму.
5. Виховання культури міжнаціональних відносин в суспільстві.

Література:

Основна: 3 (с. 13-18), 5 (с. 12-15), 8 (с. 45-54), 10 (с. 26-27), 11 (с. 56-89).
Допоміжна 2 (с. 25), 4 (с. 10-12), 7 (с. 45-87).

Тема № 6 «СУТНІСТЬ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ».

Семінарське заняття «Сутність процесу навчання».

Навчальна мета: контроль, закріплення та корекція знань з теми; сформувати вміння робити висновки, розуміти механізми процесу навчання.

Кількість годин 2.

Навчальні питання:

1. Поняття про дидактику.
2. Дидактика та приватні методики.
3. Основні категорії дидактики.
4. Функції навчання.
5. Структура процесу навчання.

Методичні вказівки:

Відповідаючи на перше питання здобувачі вищої освіти здобувачі вищої освіти повинні сказати, що варто згадати, що *Дидактика* - (від грец. didaktikos – повчаючий і didasko - вивчаючий) – наукова дисципліна, що займається дослідженням теоретичних основ навчання й освіти.

Термін «дидактика» запровадив німецький педагог Вольфганг Ратке (1571-1635) для позначення мистецтва навчання . Аналогічним способом трактував дидактику і Я.А.Коменський. На початку 19 ст. німецький педагог І.Гербарт надав дидактиці статус цілісної теорії виховуючого навчання .

В даний час педагогічна наука визначальними для дидактики вважає такі завдання:

- визначення педагогічних основ змісту освіти;
- дослідження сутності, закономірностей і принципів навчання;
- вивчення закономірностей навчально-пізнавальної діяльності;
- розробка системи загальнопедагогічних методів навчання й умов їх ефективного застосування;
- визначення й удосконалення організаційних форм навчальної роботи в освітніх закладах.

Основними категоріями дидактики є: викладання, навчання, освіта, знання, вміння, навички, а також мета, зміст, організація, види, форми, засоби і результати навчання.

Освіта - це оволодіння особистістю певною системою наукових знань, практичних вмінь і навичок та пов'язаний із ними рівень розвитку її розумово-пізнавальної і творчої діяльності, а також морально-естетичної культури, що разом визначають її соціальний вигляд і індивідуальність .

Викладання – упорядкована діяльність педагогів по реалізації цілей навчання, забезпечення інформування, виховання, усвідомлення і практичного застосування знань.

Сучасну дидактику характеризують такі особливості:

- методологічною основою дидактики є закономірності пізнання і навчання в процесі навчально-пізнавальної діяльності;
- сутність навчання зводиться до поєднання керованого процесу навчання із самостійністю й активністю учнів;
- зміст процесу навчання.

Відповідаючи на друге питання здобувачі вищої освіти здобувачі вищої освіти повинні сказати, що основними категоріями дидактики є: навчання, освіта, викладання, учіння, знання, уміння, навички, закономірності, принципи, форми, методи навчання.

Навчання — процес взаємодії вчителя та учня, в результаті якого учень засвоює знання, набуває вмінь і навичок.

Учитель може навчати учнів безпосередньо або опосередковано — через систему завдань. Метою навчання є свідоме засвоєння учнями знань з основ наук.

Освіта — процес засвоєння систематизованих знань і формування на їх основі світогляду, розвитку пізнавальних сил (мислення, уяви, пам'яті) та результат цього процесу — досягнення певного рівня освіченості.

Залежно від мети, особливостей підготовки учнів розрізняють загальну, політехнічну й професійну освіту.

Загальна освіта є сукупністю основ науки про природу, суспільство, мистецтво, а також відповідних умінь і навичок, необхідних кожній людині незалежно від професії.

Політехнічна освіта — сукупність знань про головні галузі виробництва й набуття загальнотехнічних умінь, необхідних для участі в продуктивній праці. Її здобувають у процесі вивчення предметів політехнічного циклу: математики, фізики, хімії, біології, географії, а також інших предметів — історії, основ держави і права, літератури, трудового навчання.

Професійна освіта є сукупністю знань, практичних умінь і навичок, необхідних для певної галузі трудової діяльності.

Вона забезпечує глибоке вивчення наукових основ з обраного виду праці, формування спеціальних практичних умінь та навичок, виховання майбутніх фахівців. Внаслідок професійного навчання особа набуває певну спеціальність і кваліфікацію.

Викладання — організація та управління вчителем пізнавальної діяльності учнів, в результаті чого відбувається розвиток і виховання школярів.

Полягає у формулюванні перед учнями пізнавального завдання, повідомленні нових знань, управлінні їх засвоєнням, закріпленням та використанню, у перевірці якості знань, умінь, навичок.

Учіння — власна навчальна діяльність учня.

Учіння є процесом пізнавальної діяльності учнів, завдяки якій вони засвоюють системні знання, здобувають індивідуальний досвід пізнання, вміння самостійно ними оперувати, застосовувати навички й уміння, розвиваючи свій навик спілкування з учителем і учнями в класному і загальношкільному колективах.

Знання — факти, відомості, наукові теорії, закони, поняття, системно закріплені у свідомості людини.

Дидактика виділяє такі види знань:

— основні терміни і поняття. Забезпечують розуміння, тлумачення, сприйняття наукових положень;

— факти щоденної дійсності й наукові факти. Допмагають пізнанню законів будь-якої науки, формуванню переконань, формулюванню, обстоюванню ідей;

— основні закони науки. Розкривають зв'язки і відношення між різними об'єктами та явищами дійсності;

— теорії. Містять систему наукових знань про певну сукупність об'єктів, про методи пояснення та передбачення явищ конкретної предметної галузі;

— знання про способи діяльності. Вони є сукупністю методів, набуття і нагромадження знань;

— оцінні знання. Відомості про норми ставлення до різних явищ життя.

Характерними особливостями повноцінних знань учнів є:

повнота знань (кількість передбачених програмою знань про об'єкт вивчення);

глибина знань (кількість усвідомлених істотних зв'язків певного знання з іншими, що до нього належать);

оперативність знань (готовність і вміння учня застосувати їх у конкретних ситуаціях);

гнучкість знань (швидкість знаходження варіативних способів застосування їх за зміни ситуації);

конкретність та узагальненість знань (розуміння конкретних виявів узагальненого знання, здатність підводити конкретні знання до узагальнень);

системність знань (сукупність знань, яка за своєю структурою відповідає структурі наукової теорії);

усвідомлення знань (розуміння зв'язку між ними через уміння їх застосовувати).

Відповідаючи на третє питання здобувачі вищої освіти здобувачі вищої освіти повинні сказати, що навчальний процес як складова частина загального процесу виховання всебічно розвиненої особистості, що відповідає потребам сучасного суспільства, повинен забезпечити виконання цього завдання реалізацією трьох функцій: освітньої, розвиваючої та виховної.

Освітня функція

Покликана забезпечити засвоєння учнями системи наукових знань, формування вмінь і навичок.

Знання — узагальнений досвід людства, що відображає різні галузі дійсності у вигляді фактів, правил, висновків, закономірностей, ідей, теорій, якими володіє наука. Знання є головним компонентом освіти.

Виділяють такі види знань:

- Основні терміни і поняття, без яких неможливо зрозуміти жодного тексту, жодного висловлювання; факти щоденної дійсності та наукові факти, без знання яких; факти щоденної дійсності та наукові факти, без знання яких неможливо зрозуміти закони науки, формувати переконання, доводити і обстоювати ідеї;

- основні закони науки, що розкривають зв'язки й відношення між різними об'єктами та явищами дійсності; теорії, що містять систему наукових знань про певну сукупність об'єктів, методи пояснення та передбачення явищ певної предметної галузі; знання про способи діяльності, методи пізнання й історії здобуття знань (методологічні знання); знання про норми ставлення до різних явищ життя (оцінні знання).

Розглянуті види знань поділяють на теоретичні й фактичні.

Теоретичні знання — поняття, системи понять, абстракції, теорії, гіпотези, закони, методи науки.

Фактичні знання — одиничні поняття (знаки, цифри, букви, географічні назви, історичні особи, події).

Освітня функція навчання повинна забезпечити: повноту знань, яка визначається засвоєнням передбачених навчальною програмою відомостей з

кожної навчальної дисципліни, необхідних для розуміння основних ідей, істотних причинно-наслідкових зв'язків; системність знань, їх упорядкованість, щоб будь-яке знання впливало з попереднього і прокладало шлях для наступного; усвідомленість знань, що полягає в розумінні зв'язків між ними, прагненні самостійно постійно поповнювати їх; дієвість знань, що передбачає вміння оперувати ними, швидко знаходити варіативні способи застосування їх із зміною ситуації.

Окрім засвоєння системи знань, освітня функція забезпечує формування в учнів умінь та навичок.

Уміння — здатність на належному рівні виконувати певні дії, заснована на доцільному використанні людиною знань і навичок.

Навичка — психічне новоутворення, завдяки якому Індивід спроможний виконувати певну дію раціонально, точно і швидко, без зайвих затрат фізичної та нервово-психічної енергії.

Розвиваюча функція

Передбачає розвиток учнів у процесі навчання. Розвиваюче навчання сприяє розвитку мислення, формуванню волі, емоційно-почуттєвої сфери; навчальних інтересів, мотивів і здібностей.

Передусім слід розвивати мислення учнів на основі загальних розумових дій і операцій. Учні загальноосвітньої школи (неповної та повної) мають навчитися:

- структурування — встановлення найближчих зв'язків між поняттями, реченнями, ключовими словами тощо, у процесі якого визначається структура знань;
- систематизації — встановлення віддалених зв'язків між поняттями, реченнями тощо, в процесі якої вони організуються в певну систему;
- конкретизації — практичного застосування знань у ситуаціях, пов'язаних з переходом від абстрактного до конкретного;
- варіювання — зміни неістотних ознак понять, їх властивостей, фактів тощо при постійних істотних; доведення — логічного розмірковування;
- робити висновки — поступово спрощувати теоретичний або практичний вираз з метою отримання наперед відомого його виду; пояснення — акцентування думки на найважливіших моментах (зв'язках) під час вивчення навчального матеріалу;
- класифікації — розподілу понять на взаємопов'язані класи за істотними ознаками; аналізу — виокремлення ознак, властивостей, відношень понять, знаходження спільних і відмінних їх властивостей;
- синтезу — поєднання, складання частин (дія, зворотна аналізу);
- порівняння — виділення окремих ознак понять, знаходження спільних і відмінних їх властивостей; абстрагування — виділення істотних ознак понять відкиданням неістотних;
- узагальнення — виділення ознак, властивостей, істотних для кількох понять.

Виховна функція

Виховний характер навчання — об'єктивна закономірність, що виявлялася в усі епохи. Водночас виховуючий характер навчання — важлива функція діяльності вчителя, який виховує підростаюче покоління насамперед у процесі навчання. Зрозуміло, що процес навчання передусім сприяє формуванню наукового світогляду учнів на основі засвоєння системи наукових знань про природу, суспільство і людину, вихованню відповідного ставлення до життя і до самих себе.

Реалізація освітньої, розвиваючої та виховної функцій залежить від перелічених нижче чинників:

1. Використання змісту навчального матеріалу. У кожній темі підручника закладено достатньо навчального матеріалу для реалізації означених функцій, однак для посилення освітньої, розвиваючої та виховної ролі цього матеріалу вчитель повинен доповнити його цікавими відомостями з інших джерел.

2. Добору форм, методів і прийомів навчання. Для реалізації освітньої функції добирають форми і методи навчання, які заохочують учнів до самостійного здобування знань, умінь та навичок (опрацювання додаткової літератури, спостережень, написання рефератів та ін.).

3. Забезпечення порядку і дисципліни на уроці.

4. Використання оцінок. Цьому сприяє аналіз відповіді учня і мотивація оцінки, яку виставляє вчитель. Зауваження про неточність чи неповноту відповіді спонукає учня до поповнення знань. Зауваження щодо успіхів або невдач мають виховний аспект, оскільки викликають в учня певні переживання, активізують його навчально-пізнавальну діяльність.

5. Особи вчителя, його поведінки, ставлення до учнів. Ерудований педагог викликає в учнів бажання підвищувати свій освітній рівень. Тактовний, доброзичливий учитель позитивно впливає на виховання учнів, навіть важковиховуваних.

Розглянуті функції тісно пов'язані між собою, і реалізація однієї з них обов'язково зумовлює реалізацію певних аспектів іншої. Тому педагог, готуючись до уроку, повинен чітко визначити його освітню, розвиваючу і виховну мету.

Теми рефератів:

1. Дидактичні розробки Клода Гельвеція.
2. Дидактика Д.Дьюї.
3. Педагогічні основи змісту освіти.
4. Умови ефективної реалізації цілей навчання в процесі викладання.
5. Проблеми сучасної дидактики.

Література:

Основна: 3 (с. 13-18), 5 (с. 12-15), 8 (с. 45-54), 10 (с. 26-27), 11 (с. 56-89).
Допоміжна 2 (с. 25), 4 (с. 10-12), 7 (с. 45-87).

Тема № 7 «ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ».

Семінарське заняття «Закономірності та принципи навчання».

Навчальна мета: контроль, закріплення та корекція знань з теми; сформувати вміння робити висновки, розкрити взаємозв'язок принципів в

навчанні.

Кількість годин 2.

Навчальні питання:

1. Закономірності процесу навчання.
2. Характеристика принципів процесу навчання.
3. Взаємозв'язок принципів в навчанні.

Методичні вказівки:

Відповідаючи на перше питання здобувачі вищої освіти здобувачі вищої освіти повинні сказати, що навчання – процес, у ході якого на основі пізнання, вправлення і набутого досвіду виникають нові форми поведінки і діяльності, змінюються раніше набуті.

Мета (навчальна) – те, до чого прагне навчання, на що спрямовані його зусилля.

Зміст навчання – система наукових знань, практичних умінь і навичок, способів діяльності і мислення, яку учням необхідно опанувати в процесі навчання.

Результати (продукт навчання) – те, до чого приходить навчання, кінцеві наслідки навчального процесу, ступінь реалізації намічених цілей.

Завдання навчання:

1. Стимулювання навчально-пізнавальної активності учнів.
2. Організація їх пізнавальної діяльності з оволодіння системою наукових знань, практичних умінь і навичок.
3. Розвиток мислення, пам'яті, творчих здібностей і дарувань.
4. Вироблення наукового світогляду і морально-естетичної культури.
5. Удосконалення навчальних умінь і навичок.

Знання – розуміння, збереження в пам'яті й уміння відтворювати основні факти науки і закони, що впливають із них, правила та висновки.

Уміння – це володіння способами застосування засвоєних знань на практиці.

Навик – складовий елемент уміння, автоматизована дія, доведена до високого ступеня досконалості.

Здібності – психічні властивості особистості, що розвиваються в процесі навчання та, з одного боку, виступають як результат її активної навчально-пізнавальної діяльності, а з другого боку – обумовлюють високий ступінь вмілості й успішності цієї діяльності.

Відповідаючи на друге питання здобувачі вищої освіти здобувачі вищої освіти повинні сказати, що під **принципами навчання** (дидактичними принципами) розуміють систему основоположних вимог, якими керуються при визначенні змісту, форм організації і методів навчання у відповідності з метою і загальними завданнями навчання і виховання, а також у відповідності і з закономірностями процесу навчання.

Отже, вони покликані регулювати навчання, виступати способом регулювання практики.

Дидактичні принципи:

з одного боку – відображають у собі загальну мету і завдання в галузі освіти і виховання, які висувуються суспільством як соціальне замовлення перед системою освіти, а,

з іншого боку – в принципах відображені закономірності процесу навчання, що безпосередньо витікають з теорії пізнання.

Крім принципів існують ще й правила навчання.

Правило – це практичне судження про діяльність за певних умов для досягнення певних цілей, засноване на загальних принципах.

Правила навчання – це окремі вимоги до викладання. У них розкриваються і конкретизуються різні сторони принципів навчання.

Наприклад:

Навчай так, щоб учні усвідомлювали необхідність знань для життя!

Мобілізуй увагу кожного учня!

Навчай енергійно!

Не припускай нудьги на уроці!

Правила вимагають безпосередньої дії на уроці і таких правил дуже багато. Як вказував К. Д. Ушинський, вони не мають меж.

Поняття про принципи навчання.

1. Принцип науковості означає, що всі знання, які передбачаються для засвоєння їх учнями, повинні відображати об'єктивно існуючу дійсність, матеріальний світ, закономірності його руху і розвитку. Теоретичною основою принципу науковості є теорія пізнання, яка доводить пізнавальність світу; здатність людини пізнавати його об'єктивну картину, перевіряючи свої знання на практиці.

Цей принцип вимагає, щоб знання викладались в підручниках у тій інтерпретації, яка прийнята в сучасній науці. Для цього в зміст необхідно відбирати сучасну наукову термінологію та інформацію з основ наук, застосовувати сучасні наукові методики, технології, сучасні методи навчання.

Принцип науковості передбачає науковість змісту та науковість методики, для чого необхідні знання досягнень сучасної психології, педагогіки і методики.

Основна вимога принципу науковості:

1) правильно організовувати перехід мислення від конкретного явища до його сутності (тобто до системи знань про нього);

2) від зовнішніх спостережуваних ознак, властивостей до внутрішніх зв'язків (формально-логічних, причинно-наслідкових, функціональних, генетичних).

Глибокі наукові знання можуть бути забезпечені тільки за умови, коли учні оволодіють висновками, правилами, законами шляхом виконання розумових дій, логічних операцій та прийомів на основі вивчення конкретних явищ дійсності; процесів, що проходять в природі, в практичній діяльності людини, на основі аналізу суспільних відносин. Тому все це повинно бути закладено в зміст освіти.

2. Принцип доступності тісно пов'язаний з принципом науковості і його вимоги не суперечать вимогам науковості.

Даний принцип передбачає, щоб вся сума знань про навколишній світ, накопичених людством, вся різноманітність і глибина їх була зрозумілою для всіх дітей у відповідності з їх віком, рівнем розумового розвитку. Дитина виростає, з віком міняються її інтелектуальні запити і пізнавальні інтереси. Поряд з інтересами до фактів, до живих яскравих подій, окремих предметів і явищ реальності, розвиваються інтереси до теоретичного їх осмислення, до загального розуміння розвитку матерії (природи, суспільних явищ тощо).

Таким чином, принцип доступності слід розуміти в тому смислі, що навчання необхідно організовувати так, щоб зміст навчального матеріалу, а також методи навчання відповідали рівню підготовленості дітей. Цей принцип вимагає враховувати відомі правила:

від легкого до складного;

від відомого до невідомого;

від окремого до загального;

від близького до далекого.

Отже, доступність засвоєння знань, формування умінь і навичок – наслідок зв'язку навчання з рівнем розвитку школярів, з їх особистим досвідом.

3. Принцип свідомості і активності навчання. В основі цього принципу є вимога – не просто механічно заучувати навчальний матеріал, а розуміти те, що вивчається, тобто глибоко усвідомлювати і осмислювати навчальний матеріал.

Даний принцип передбачає, що головне у навчанні – навчити учнів доводити, пояснювати, перевіряти висновки на фактах, на прикладах. Учні повинні не тільки розуміти смисл вивченого, а й уміти використовувати набуті знання в своєму життєвому досвіді.

Отже, основні аспекти **принципу свідомості й активності**: свідоме розуміння учнями навчального матеріалу; свідоме ставлення їх до навчальних занять; формування в них пізнавальної активності. Звідси випливають вимоги до вчителя, до методики навчання, яку він використовує. Ця методика повинна бути спрямована на те, щоб:

розпізнавати *міру* пізнавальної *активності* учнів (тобто, які логічні операції швидко і самостійно можуть виконувати учні);

створювати умови для формування (удосконалення) розумових дій, операцій мислення, що сприяють усвідомленому засвоєнню знань;

планувати способи і прийоми підвищення пізнавальної активності;

добре знати предмет, що визначить свідоме розуміння учнями цього предмету, свідоме ставлення їх до учіння.

Теми рефератів:

1. Наукова діяльність. Роль мотивації в процесі навчання.
2. Подолання лінощів у процесі навчання.
3. Психолого-педагогічні основи стимулювання навчання школярів.
4. Сутність і перспективи проблемного навчання.
5. Роль і завдання самостійної роботи студентів у процесі навчання у ЗВО.
6. Педагогічні основи змісту освіти.

7. Умови ефективної реалізації цілей навчання в процесі викладання.
8. Проблеми сучасної освіти в Україні.
9. Поняття про методи навчання, їх призначення та функції.
10. Методичний прийом.
11. Засоби навчання.
12. Вимоги до методів навчання.

Література:

Основна: 1 (с. 13-18), 4 (с. 12-15), 7 (с. 45-54), 9 (с. 26-27), 12 (с. 56-89).
Допоміжна 2 (с. 25), 5 (с. 10-12), 6 (с. 45-87).

Тема № 8: «ЗМІСТ ОСВІТИ. МЕТОДИ, ФОРМИ ТА ПРИЙОМИ НАВЧАННЯ»

Семінарське заняття «Зміст освіти. Методи, форми та прийоми навчання».

Навчальна мета: контроль, закріплення та корекція знань з теми; сформувати поняття про освіту, навчальний план, навчальну програму, тематичний план, підручник, навчальний посібник, та вміння робити висновки.

Кількість годин 2.

Навчальні питання:

1. Основні документи, що відображують зміст освіти (навчальний план, навчальна програма, тематичний план, підручник, навчальний посібник, методичні рекомендації та ін.).
2. Поняття про методи навчання, їх призначення та функції.
3. Засоби навчання.
4. Вимоги до методів навчання.

Методичні вказівки:

Відповідаючи на перше питання здобувачі вищої освіти здобувачі вищої освіти повинні сказати, що зміст освіти для всіх типів навчальних закладів відображений у навчальних планах, програмах, підручниках і навчальних посібниках.

Викладач акцентує увагу здобувачів вищої освіти, що навчальний *план* — *документ, що визначає набір навчальних предметів, які вивчають у закладі освіти, їх розподіл, тижневу й річну кількість годин, відведених на кожний навчальний предмет, структуру навчального року.*

Згідно із Законом «Про загальну середню освіту» базовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів (далі — Базовий навчальний план) визначає структуру та зміст загальної середньої освіти через інваріантну і варіативну складові, які встановлюють погодинне та змістове співвідношення між освітніми галузями (циклами навчальних предметів), гранично допустиме навчальне навантаження на учнів та загальнорічну кількість навчальних годин. Інваріантна складова змісту загальної середньої освіти формується на державному рівні, є єдиною для всіх закладів загальної середньої освіти,

визначається через освітні галузі Базового навчального плану.

Навчальна програма — документ, що визначає зміст і обсяг знань, умінь і навичок з кожного навчального предмета, зміст розділів і тем з розподілом їх за роками навчання.

Основні розділи навчальної програми:

— пояснювальна записка, яка містить виклад мети навчання з певного предмета, ознаки процесу (організація навчання кожного класу);

- зміст навчального матеріалу, поділений на розділи і теми із зазначенням кількості годин на кожну з них;

- обсяг знань, умінь і навичок (у їх різновидах) з певного предмета для учнів кожного класу;

— перелік унаочнень, літератури для учнів та методичної літератури для викладачів;

- критерії оцінювання знань, умінь і навичок щодо кожного з видів роботи.

Важливу роль відіграє авторська модернізація навчальних програм залежно від нових методичних знахідок, науково-методичного прогресу і змін в соціальному житті. Так, наприкінці 80-х років минулого сторіччя виникла потреба внесення істотних змін до програм з російської та української літератури, коли було знято заборону на твори незаслужено витіснених з духовного простору письменників, розширено перелік сучасних авторів. Необхідність загального екологічного навчання і виховання значно змінила програму з географії.

Внесенням змін до програм займаються комісії, створені при Науково-методичному центрі Міністерства освіти і науки, до яких входять провідні вчені, спеціалісти-практики.

Відповідно до навчальних програм розробляють підручники і навчальні посібники.

Підручник — книга, що містить основи наукових знань з певної навчальної дисципліни відповідно до мети навчання, визначеної програмою і вимогами дидактики,

Підручник повинен забезпечувати науковість змісту навчального матеріалу, якість, точність, простоту і доступність викладу, чіткість у формулюванні визначень правил, законів, ідей. Він має бути написаний точною і доступною мовою, мати чітко розподілений навчальний матеріал за розділами і параграфами, містити ілюстрації, схеми, малюнки, виділення шрифтом важливого матеріалу. Не другорядним є і його художнє оформлення.

Відповідаючи на друге питання здобувачі вищої освіти здобувачі вищої освіти повинні сказати, що **форми організації навчання** – спосіб організації навчальної діяльності, який регулюється певним, наперед визначеним розпорядком. Нині серед різноманітних організаційних форм виділяються такі: *урок, екскурсія, семінар, практичне заняття, лабораторна робота, практикум, тренінг, факультатив, домашня самостійна робота, екзамен, залік, консультація, інструктаж, реферат, курсова робота, дипломна робота, індивідуальне навчання та ін.*

Методи навчання – способи досягнення навчальної мети, система послідовних взаємодій учителя й учнів, яка забезпечує засвоєння змісту освіти.

Виділяють такі методи навчання:

- **Догматичний** – базується на механічному запам'ятовуванні матеріалу. Знання повідомляють не пояснюючи, не обґрунтовуючи, не коментуючи. У деяких випадках його використання до певної міри доцільне. Наприклад, при вивченні таблиць множення, законів, формул, правил, моральних засад. Знання потрібно спочатку запам'ятати, а усвідомлення вивченого прийде пізніше. Але в своїй основі догматичне навчання є неефективним. Воно не розвиває активність, самостійність, творчі здібності.

Методи навчання класифікують на загальні (можуть використовуватися в процесі навчання будь-яких навчальних предметів) і спеціальні (застосовуються для викладання окремих предметів, але не можуть бути використані при викладанні інших предметів).

За іншою класифікацією їх поділяють на:

- методи готових знань (учні пасивно сприймають подану викладачем інформацію, запам'ятовують, а в разі необхідності відтворюють її) і
- аналіз явищ, формулювання проблеми, висунення і перевірка гіпотез, самостійне формулювання висновків), який найбільш повно реалізується в умовах проблемного навчання.

Залежно від походження інформації виділяють:

- словесні, наочні та практичні методи;
- від мети: методи здобуття нових знань, метод формування умінь і навичок, метод застосування знань на практиці, методи творчої діяльності, методи закріплення знань, умінь і навичок, методи перевірки і оцінювання знань, умінь і навичок.

Відповідаючи на третє питання здобувачі вищої освіти здобувачі вищої освіти повинні сказати, що *процес* навчання передбачає перетворення об'єкта вивчення та перетворення досвіду учня, здійснюваного на основі перетворення об'єкта вивчення. Усе це приводить до необхідності виділення в об'єкті вивчення предмета вивчення і пред'явлення його учням. Елемент дидактичної системи, який відповідає на запитання “Чим, за допомогою чого вчити?” допомагає учителю виділити і пред'явити учням для засвоєння предмет вивчення, і є засобом навчання.

Якщо необхідно здійснити перетворення якогось реального об'єкта вивчення, то дуже часто вчитель задовольняється візуальною інформацією. Якщо об'єкт вивчення безпосередньо не наявний, то доводиться описувати його відповідними поняттями і категоріями. Отже, засоби навчання дають можливість описати об'єкт вивчення або одержати його заміник (модель), виділити предмет вивчення і пред'явити його для засвоєння. Такими засобами є підручник, слово вчителя, наочні засоби, технічні засоби навчання, комп'ютер, роздатковий матеріал.

Підручник — книга, що містить основи наукових знань з певної навчальної дисципліни відповідно до мети навчання, визначеної програмою і вимогами дидактики.

Підручник повинен забезпечувати науковість змісту навчального матеріалу, якість, точність, простоту і доступність викладу, чіткість у формулюванні визначень правил, законів, ідей. Він має бути написаний точною і доступною мовою, мати чітко розподілений навчальний матеріал за розділами і параграфами, містити ілюстрації, схеми, малюнки, виділення шрифтом важливого матеріалу. Не другорядним є і його художнє оформлення.

Структура підручника:

1. Тексти: основний, додатковий, пояснювальний.
2. Позатекстові компоненти: апарат організації процесу засвоєння змісту; запитання і завдання; інструктивні матеріали (пам'ятки, зразки розв'язування задач, прикладів); таблиці; написи-пояснення до ілюстративного матеріалу; вправи; ілюстративний матеріал (фотографії, малюнки, плани, карти, креслення та ін.); апарат орієнтування (вступ, зміст, бібліографія).

За характером відображення дійсності тексти можуть бути емпіричними (відображати факти, явища, події, містити вправи, правила) і теоретичними (містити закономірності, теорії, методологічні знання). Більшість шкільних підручників містить тексти обох типів.

Відповідаючи на четверте питання здобувачі вищої освіти здобувачі вищої освіти повинні сказати, що засоби наочності поділяють на три види: натуральні, зображувальні та знаково_символічні. До натуральних належать природні реальні предмети, явища, процеси, факти. Рослини, тварини, географічні об'єкти, різноманітні фізичні, хімічні явища – усі вони є засобами, якщо тільки використовуються у навчальному процесі.

Другий вид засобів навчання – зображувальні. До них належать картини, муляжі, копії. Їхня інформативна насиченість дещо менша, ніж натуральних об'єктів. Але ці засоби навчання мають дуже важливу для навчання особливість: у них може бути виділено, підкреслено той аспект сприйняття, який має найбільше значення для навчання. Факти є засобом концентрації уваги щодо того чи іншого боку об'єкта вивчення.

Третій вид засобів наочності – знаково символічні. Знакова форма цих засобів (формули, графіки, діаграми, схеми) більшою мірою, ніж будь-які інші, дає змогу виокремити суть предмета вивчення, тобто сприяє розвитку мислення й уяви.

Модель – особливий вид засобів наочності. За своїм функціональним призначенням вона є ближчою до зображувальних, але ще більше може акцентувати увагу учнів на конкретному аспекті об'єкта вивчення.

Використання різних засобів наочності так, щоб один вид доповнював інший та поєднувався зі словом учителя і підручником, дає дуже високий ефект засвоєння навчального матеріалу.

Технічні засоби навчання. Кодо, епі і діапоекції мають значні зображувальні можливості, легко керовані і тому дуже зручні для використання у навчанні. Особливо великі можливості аудіо, кіно та відеотехніки. Сучасний

навчальний процес важко уявити без їх застосування, оскільки вони дають можливість показати динаміку, рух, зміну, процес перебігу явища вивчення, виділити предмет вивчення і пред'явити його для засвоєння. Ними є підручник, слово учителя, засоби наочності, технічні засоби навчання комп'ютер, і роздатковий навчальний матеріал.

Використовуючи названі засоби так, щоб один доповнював інший, можна досягнути високого результату навчання.

Комп'ютер (як засіб навчання) має багато рис засобів навчання описаних вище видів, але відрізняється від них тим, що дає можливість вести своєрідний діалог "учень – комп'ютер", що є безцінним в організації та сприйманні навчальної інформації та здійсненні контролю й оцінюванні знань.

Теми рефератів:

1. Педагогічні основи змісту освіти.
2. Умови ефективної реалізації цілей навчання в процесі викладання.
3. Проблеми сучасної освіти в Україні.
4. Поняття про методи навчання, їх призначення та функції.
5. Методичний прийом.
6. Засоби навчання.
7. Вимоги до методів навчання.

Література:

Основна: 1 (с. 13-18), 4 (с. 12-15), 7 (с. 45-54), 9 (с. 26-27), 12 (с. 56-89).

Допоміжна 2 (с. 25), 5 (с. 10-12), 6 (с. 45-87).

3. Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Основна

1. Александров Ю.В. Педагогіка : навч. посіб. / Ю.В. Александров, Ю.В. Воронова. - Х. : ХДАФК, 2015. - 160 с.
2. Варій, М.Й. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / М.Й. Варій, В.Л. Ортинський. - К. : Центр учб. літ., 2012. - 374 с.
3. Власова, О.І. Основи психології та педагогіки : підручник. - К. : Знання, 2011. - 334 с.
4. Волкова, Н.П. Педагогіка : посібник : допущено МОН України / Н.П. Волкова. - Київ : Академія, 2012. - 575 с.
5. Дичківська, І.М. Інноваційні педагогічні технології : . : підручник / І.М. Дичківська. - Київ : Академвидав, 2015. - 303 с.
6. Дорогань, С. Національне виховання як світоглядне завдання: філософський і педагогічний аспект // Вища освіта України. Нормативно-правове регулювання. Нормат. зб. : офіц. вид. / М-во юстиції України, МОН України. - 2014. - № 2. - С.105-111.
7. Коваленко, Є.І. Історія зарубіжної педагогіки : хрестоматія. - К. : Центр навч. літ., 2016. - 664 с.
8. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. : Рекомендовано МОН

України / А.В. Семенова, Р.С. Гурін, Т.Ю. Осипова, А.М. Ващенко. - К. : Знання, 2017. - 342 с.

9. Основи психології та педагогіки : Навч.-метод. комплекс / Уклад.: Г.О. Юхновець, В.Г. Андросюк, Д.О. Александров. - К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2012. - 16 с.

10. Психологія та педагогіка : підручник. - Київ : Слово, 2013. - 578 с.

11. Психологія та педагогіка : підручник / С.Д. Максименко, М.Б. Євтух, Я.В. Цехмістер, О.О. Лазуренко. - К. : Вид. дім "Слово", 2012. - 578 с.

12. Словник термінів педагогіки, психології та шкільного адміністрування. - К. : [Б.в.], 2015. - 112 с.

13. Формування національної самосвідомості: історія, культура, мова, педагогіка : монографія / О.В. Рогожкин, Д.Д. Білий, М.В. Балко та ін.. - Донецьк : Ноулідж, Донец. від-ня, 2013. - 202 с.

Допоміжна

1. Гончаренко, С. Український педагогічний словник. - К. : Либідь, 2011. - 376 с.

2. Левківський, М.В. Історія педагогіки : навч. посібник / М.В. Левківський. - К. : Центр учб. літ., 2013. - 190 с.

3. Лозниця, В.С. Основи психології та педагогіки : навч. посіб.. - Київ : КНЕУ, 2011. - 288 с.

4. Любар, О.О. Історія української школи і педагогіки : Навч. посібник : Рекомендовано МОН України / О.О. Любар, М.Г. Стельмахович, Д.Т. Федоренко. - К. : Т-во "Знання", 2013. - 452 с.

5. Маніфест гуманної педагогіки : пер. з рос. / Ш.О. Амонашвілі, Д.М. Маллаєв, С.Л. Крук та ін.. - Хмельницький : ПП Сторожук О.В., 2011. - 64 с.

6. Національно-патріотичне виховання дітей та молоді. - Київ : ОВК, 2016. - 148 с.

7. Фіцула М.М. Педагогіка. – К.: Академія, 2014.

«Інформаційні ресурси вивчення дисципліни»

1. Вдовиченко Р. П. В 25 Навчально-методичний посібник «Самостійна робота студентів з курсу «Педагогіка» (для дистанційної форми навчання) / Р. П. Вдовиченко. – Миколаїв: СПД Румянцева Г. В., 2021. – 182 с.
http://dspace.mdu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/929/1/%D0%92%D0%94%D0%9E%D0%92%D0%98%D0%A7%D0%95%D0%9D%D0%9A%D0%9E_%D0%A1%D0%B0%D0%BC.%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%9F%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D0%BA%D0%B0.pdf

2. Навчальний посібник з дисципліни «Педагогіка вищої школи» / Уклад. А.В. Лисенко – Полтава: ПолтНТУ, 2018. – 102с
<https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/5297/1/posibnukfinalredaktor.pdf>

3. Нагачевська З.І. Педагогіка : навч.-метод. посіб. для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта

(спеціалізація історія). Івано-Франківськ: НАІР, 2020. 144 с.
<http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/5936/1/%D0%9D%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%97.%D0%86.%20%D0%9F%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D0%BA%D0%B0%202020.pdf>

4. Педагогіка. Практичний курс: підручник за кредитно-модульною технологією навчання для бакалаврів / Т.Ф. Бельчева, С.С. Ізбаш, П.В. Бельчев – Мелітополь: Видавництво Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, 2014. – 304 с.
<http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/6255/1/%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%9F%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D0%BA%D0%B0.pdf>

5. Педагогіка І («Основи педагогіки», «Дидактика»): Опорні конспекти лекцій для студентів денної форми навчання спеціальності 013 «Початкова освіта» ОС «Молодший бакалавр» / Т. І. Молнар. – Мукачево: МДУ, 2020. – 88 с. http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/7935/1/Pedagogy_%20I%20%28Fundamentals_%20of_%20Pedagogy_%20Didactics%29_%20reference_%20notes%20of_%20lectures.pdf

6. Хмельницька О. С. Педагогіка. Історія педагогіки: навчально-методичний посібник. Переяслав (Київ. обл.): Домбровська Я.М., 2021. 222 с.
<http://ehsupir.uhsp.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/6026/%D0%9F%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D0%BA%D0%B0.%20%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D0%BA%D0%B8.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Найменування органу виконавчої влади	Адреса офіційного веб-сайту органу виконавчої влади
Міністерство юстиції України	http://www.minjust.gov.ua
Державна служба України з надзвичайних ситуацій	http://www.mns.gov.ua
Міністерство освіти і науки України	http://www.mon.gov.ua
Міністерство внутрішніх справ України	http://mvs.gov.ua